



NASZE DZIEWCZYNY

bohaterki Powstania Warszawskiego

Scenariusz zajęć dla uczniów szkół ponadpodstawowych



Nauczycielko/Nauczycielu,

otrzymujesz materiały edukacyjne przygotowane w ramach akcji BohaterON w Twojej Szkole 2025, z pomocą których przeprowadzisz lekcje z zakresu edukacji historyczno-patriotycznej na temat Powstania Warszawskiego.

Tegoroczną edycję poświęciliśmy kobietom – uczestniczkom powstania, które stanowiły około 20 proc. wszystkich powstańców i odegrały niezwykle ważną rolę w jego przebiegu.

„Walczyły, kochały i umierały. Kobiety w Powstaniu Warszawskim” to propozycja 90-minutowych zajęć rekomendowanych dla uczniów szkół ponadpodstawowych. Scenariusz możesz realizować na lekcji historii, j. polskiego, w ramach godziny wychowawczej bądź pozalekcyjnych spotkań z uczniami.

Podstawą scenariusza jest odcinek serii „Historia bez Cenzury” pt. „Nasze Dziewczyny – bohaterki Powstania Warszawskiego”. Twórcy kanału znani są z dynamicznego, niekonwencjonalnego i przystępnego stylu opowiadania o historii, dzięki czemu potrafią zaintrygować nawet tych, dla których historia bywa trudna lub odległa.

Dziękujemy, że sięgasz po nasze materiały. Życzymy powodzenia na zajęciach, a Twoje sprawozdanie będzie dla nas cenną informacją zwrotną.

Zespół BohaterON

Wskazówki dla prowadzącej/ego zajęcia:

W tym roku chcemy zwrócić szczególną uwagę uczniów na udział dziewcząt i kobiet w działaniach zbrojnych, a także w łączności, opiece medycznej, zaopatrzeniu i wspieraniu walczących. Temat ten może mieć istotny wpływ na to, jak uczestnicy lekcji będą patrzeć na sytuację kobiet w trudnych momentach dziejów. Może także pobudzić do refleksji nad tym, czym jest odpowiedzialność, odwaga, wytrwałość i jak wyobrażamy sobie strategie dążenia do tych wartości, szczególnie w kontekście płci. Wobec jakich wyzwań stoją mężczyźni i kobiety w sytuacji wojny? Czy da się ocenić, kto oddaje i ryzykuje więcej?

Podczas lekcji warto zachęcić uczniów do dyskusji, stawiając otwarte pytania, np.:

- jaki fragment nagrania zrobił na was największe wrażenie i dlaczego?
- co musiało być szczególnie trudne dla dziewcząt w powstaniu? A dla chłopców?
- dlaczego młode Polki i młodzi Polacy zdobywali się na takie poświęcenie?
- w jaki sposób kobiety i mężczyźni wzajemnie sobie pomagali i się wspierali?

Choć tematem lekcji jest rola kobiet w powstaniu, warto zadbać, by o chłopcach i mężczyznach także rozmawiać. Punktem wyjścia może być np. pytanie o to, jak mogli czuć się powstańcy, gdy wiedzieli, że ich siostry, przyjaciółki, narzeczone, żony, matki narażają życie. Można podkreślać, że chłopcy i dziewczęta byli razem w tym dramatycznym doświadczeniu, zjednoczeni w działaniu.

Jeśli w klasie są uczniowie z krajów objętych wojną należy zachować dużą ostrożność w moderowaniu rozmów, by nie pogłębiać cierpienia młodej osoby/młodych osób, dla której/dla których działania zbrojne, zagrożenie dla życia i zdrowia oraz traumatyczne przeżycia są czymś, co dzieje się teraz, a nie w połowie ubiegłego stulecia.

Joanna Szulc, psycholożka,
dziennikarka, autorka tekstów i książek
o wychowaniu dzieci i młodzieży

Walczyły, kochały i umierały. Kobiety w Powstaniu Warszawskim.

Czas trwania:

90 minut

Autorka:

Jolanta Wróblewska, językoznawczyni i filmoznawczyni, pracuje w Zakładzie Edukacji Polonistycznej na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Nauczycielka języka polskiego w Liceum Ogólnokształcącym Nr I we Wrocławiu. Od 18 lat prowadzi autorskie klasy medialne, jest autorką scenariuszy metodycznych z zakresu edukacji medialnej i filmowej, członkini Towarzystwa Badań nad Filmem i Mediami.

Grupa docelowa:

ucennice i uczniowie szkoły ponadpodstawowej

Materiały do zajęć:

komputer z dostępem do internetu i głośnikami, rzutnik lub tablica multimedialna, telefony z dostępem do internetu

Materiały dydaktyczne

- odcinek „Nasze dziewczyny - bohaterki Powstania Warszawskiego” na kanale „Historia bez cenzury” (17 minut)
- fragmenty filmu Andrzeja Wajdy pt. „Kanał” (ok. 10 min)
- załącznik nr 1 – tekst utworu „Hej, chłopcy, bagnet na broń” (do wyświetlenia lub wydruku)
- załącznik nr 2 – lista z nazwiskami kobiet, które uczestniczyły w powstaniu (do wyświetlenia lub wydruku)
- załącznik nr 3 – kadry z filmu „Kanał” (do wyświetlenia lub wydruku)
- załącznik nr 4 – plakaty do filmu „Kanał” (do wyświetlenia)

Metody i formy pracy:

pogadanka, dyskusja, praca z filmem, praca z tekstem źródłowym, analiza kadru filmowego, mapa myśli, burza mózgów, forma indywidualna i grupowa.

Cele lekcji

Uczennica/uczeń:

- zna rolę i znaczenia kobiet w powstaniu warszawskim,
- analizuje źródła historyczne (wywiady z „Archiwum Historii Mówionej” Muzeum Powstania Warszawskiego) i wyciąga wnioski,
- analizuje teksty kultury – sceny filmowe, kadry i plakaty,
- formułuje własną refleksję i opinie na temat doświadczeń kobiet w powstaniu,
- zauważa stereotypy związane z rolą kobiet w historii i potrafi je przełamać.

PRZEBIEG ZAJĘĆ

Wprowadzenie: do 10 min

Prowadząca/y lekcję wyświetla lub rozdaje tekst utworu „Hej, chłopcy, bagnet na broń” (**załącznik nr 1**), który z pewnością uczniom jest dobrze znany. Zależy nam jednak na tym, żeby tym razem zwrócili uwagę na sam tekst, a nie na melodyjność i rytmiczność śpiewanego utworu.

Pytamy uczniów:

- Do kogo kierowany jest ten tekst?
- Jakie intencje ma nadawca?
- Co chce osiągnąć?

Po swobodnych wypowiedziach uczniów, prosimy o skorzystanie z telefonów komórkowych i wyszukanie w internecie konkretnych informacji o tym utworze, tzn. kto jest autorem tego tekstu, kiedy powstał itp. Później możemy wspólnie zastanowić się, dlaczego ten tekst zyskał taką popularność podczas powstania warszawskiego.

To jedna z najpopularniejszych piosenek żołnierskich Polski Walczącej i Powstania Warszawskiego. Autorką tekstu i melodii była Krystyna Krahelska ps. „Danuta”, która napisała ją w 1943 roku dla żołnierzy Pułku „Baszta”. Utwór zdobył niezwykłą popularność, szczególnie wśród członków „Szarych Szeregów” i w Grupach Szturmowych batalionu „Zośka”. 20 listopada 1943 roku piosenkę opublikował podziemny dwutygodnik harcerski „Bądź gotów”, co spowodowało, że niebawem piosenka rozbrzmiewała także w oddziałach partyzanckich Armii Krajowej, Batalionów Chłopskich na Kieleczyźnie, na Lubelszczyźnie, w Krakowskim, pod Grodnem i w Puszczy Kampinoskiej, skąd trafiła zapewne do Powstania Warszawskiego. [...] Tekst składa się z 6 zwrotek z refrenem w 2 i 6 zwrotce. Jest on wezwaniem do gotowości związanej ze zbliżającą się walką czyli wielkim powstaniem. Autorka posługuje się bardzo po-

etyckimi obrazami, odwołującymi się wprost do emocji słuchaczy i starającymi się rozbudzić ich wiarę w nadchodzące zwycięstwo.

Źródło: P. Pacak, *Hej, chłopcy, bagnet na broń* 

Tytułem podsumowania warto zapytać uczniów, czy informacje o tym, że tekst napisała kobieta, zmienia ich perspektywę patrzenia na ten utwór. Możemy zwrócić uwagę na to, że podmiot liryczny wypowiada się w liczbie mnogiej (*Długa droga, daleka, przed nami trud i znoj; Nowa Polska zwycięska jest w nas; Przyjdzie rozkaz, że już, że już trzeba nam iść*), utożsamiając się z walczącymi, sugerując wspólne działanie. Jest również realistą, nie idealizuje walki, zdaje sobie sprawę z trudu i jest gotowy do działania. Ale jednocześnie jest pełen wiary i nadziei. To również wyraz młodzieńczej odwagi, wrażliwości i troski. Cały utwór jest wyrazem patriotyzmu, nadziei, ale i tragizmu sytuacji.

Informujemy uczniów, że dziś na lekcji będziemy rozmawiać o kobietach w Powstaniu Warszawskim.

Moduł I: do 25 min

Zanim zaprezentujemy materiał filmowy pytamy uczniów, co ich zdaniem mogły robić kobiety w powstaniu, a przykładowe odpowiedzi zapisujemy w formie mapy myśli na tablicy. Mapę uzupełnimy po obejrzeniu materiału filmowego. Prosimy uczniów również o zanotowanie określeń, których używa autor materiału do mówienia o kobietach.

Odcinek „Nasze dziewczyny - bohaterki Powstania Warszawskiego” na kanale „Historia bez cenzury” (17 minut) 

Pytania pomocnicze, które zadajemy po obejrzeniu:

- Dlaczego tematem odcinka są kobiety w powstaniu?
- Co jest intencją youtubera?

- Jaki ma on stosunek do kobiet walczących w powstaniu?
- Dlaczego dopiero od niedawna mówimy o herstoriach, czyli historiach opisywanych z perspektywy feministycznej, ze szczególnym uwzględnieniem dziejowej roli kobiet?
- Czy ten film Twoim zdaniem prezentuje w taki sposób historię?
- Jak nazywane są w tym materiale kobiety?
- Co robią w powstaniu?

Moduł II: do 20 min

W tej części lekcji uczniowie pracują samodzielnie, korzystając z Archiwum Historii Mówionej Muzeum Powstania Warszawskiego. Używają telefonu komórkowego z dostępem do internetu i zapoznają się z wybranym przez siebie biogramem (**załącznik nr 2**). Na wykonanie zadania uczniowie mają do 15 minut. Później wybrane osoby odczytują zapisane w zeszytach zadanie.

Moduł III: do 30 min

Na wstępie podajemy kilka ważnych informacji na temat filmu Andrzeja Wajdy pt. „Kanał”. Możemy również poprosić o przedstawienie takich informacji zainteresowanego ucznia, który przygotowuje się do tego zadania wcześniej w domu.

Przykładowe informacje:

To pierwszy film, który zapoczątkował dyskusję na temat powstania warszawskiego. Jego powstanie wiąże się z tzw. odwilżą 1956 roku. Był kręcony m.in. w nierozbitych jeszcze ruinach warszawskiej Starówki. Stały się i warszawiacy, obserwujący prace ekipy filmowej, przeżywali na nowo własne historie. Nie o wszystkim jednak w tamtym czasie można było mówić w filmie wprost. Dlatego Wajda, aby pokazać skomplikowany świat i ludzką tragedię, wykorzystał metaforę jako

środek wyrazu. Dziś film również pozostaje aktualny, bo wieloznaczność obrazu wpisuje się we współczesną historyczną dyskusję o powstaniu, która toczy się między tzw. pragmatycznymi realistami a romantycznymi idealistami. Film powstał na podstawie autobiograficznej prozy Jerzego Stefana Strawińskiego, uczestnika powstania i dowódcy kompanii w pułku „Baszta”. Pokazywał tragiczny koniec powstania, co wielu odbiorcom nie dawało poczucia ukojenia czy dumy, stąd film został uznany również za antyheroiczny i zbyt pesymistyczny.

Na festiwalu filmowym w Cannes reżyser filmu otrzymał Srebrną Palmę. W pierwszych dwóch latach od premiery film obejrzano w ponad dwudziestu krajach. W eseju o twórczości Wajdy z 1996 roku Adam Michnik pisał, że „Kanał” jest realistycznym obrazem śmierci miasta i klęski narodu. Podkreślał, że „ten naród nie składał się z Hektorów i Rolandów, lecz z ludzi zwyczajnych, zapchniętych w beznadziejność i rozpacz, w piekło cierpienia i pokusę cynizmu. I właśnie wśród takich ludzi pojawił się heroizm najwyższej próby” (cytat za: R. Marszałek, Kanał, Warszawa 2011, s. 20).

Oglądamy z uczniami jedną z najbardziej symbolicznych i przejmujących scen w całym filmie „Kanał” Andrzeja Wajdy (1. fragment: 48:00 – 49:10 i 2. fragment 1:07.30 – 1:22:00)

Fragmenty filmu Andrzeja Wajdy pt. „Kanał” (ok. 10 min) 

Opis sceny filmowej:

Młoda sanitariuszka Armii Krajowej o pseudonimie „Stokrotka” prowadzi rannego powstańca, por. Jacka Zadrę ps. „Korab” przez kanały, zapewniając go, że wkrótce zobaczy światło i razem wyjdą na powierzchnię. Gdy docierają do końca, okazuje się, że wyjście jest zamknięte żelazną kratą, przez którą widać światło i czuć świeże powietrze. Jest to jednak pułapka. Praktycznie ślepy mężczyzna, wyczerpany i ranny, osuwa

się na ziemię, nie zdając sobie sprawy z tragizmu tej sytuacji, a kobieta zostaje przy nim.

Po obejrzeniu fragmentu filmu rozmawiamy z uczniami o postawie dziewczyny. Przykładowe pytania pomocnicze:

- Kim jest „Stokrotka”?
- Jaka jest ta kobieta?
- Jakie są jej cele i motywacje?
- Dlaczego decyduje się zostać przy rannym Korabie, mimo że mogłaby ratować siebie?
- Dlaczego go oszukuje?

Stokrotka nie opuszcza ciężko rannego Zadra, choć mogłaby ratować siebie. Jest silna, bezkompromisowa, uparta. Wybiera lojalność i pozostaje z nim do końca. Jej historia pokazuje, że nawet w ekstremalnych warunkach istnieje lojalność i wierność. To najwyższy wymiar odwagi, który symbolizuje człowieczeństwo w nieludzkich warunkach kanałów. Stokrotka próbuje dodać Korabowi otuchy, kłamstwem przekonując go, że blisko są już światło i ratunek.

Po klasowej dyskusji prosimy uczniów o wykonanie kolejnego zadania opartego na pracy z fragmentem filmu Andrzeja Wajdy „Kanał”.

- Dzielimy klasę na grupy 4–5-osobowe. Każda z nich redaguje krótki monolog wewnętrzny „Stokrotki” w momencie, gdy zostaje z rannym dowódcą.
- Możemy dodatkowo wyświetlić lub rozdać uczniom kadry z filmu (**załącznik nr 3**), które ukazują emocje dziewczyny, jej mowę ciała.
- Na wykonanie zadania uczniowie mają do 5 minut, po czym chętne osoby przedstawiają wyniki pracy grupy.

Podsumowanie: do 5 min

Wyświetlamy uczniom plakaty do filmu „Kanał” (załącznik nr 4**) i prosimy o ich ocenę.**

Dwa z nich eksponują postać „Stokrotki”. Warto podyskutować z uczniami o przedstawieniu kobiety na plakacie, który promował ten film w RFN. Czy faktycznie oddaje on filmową postać i dlaczego ta kobieta z plakatu jest w taki właśnie sposób pokazana?

Komentarz: Chodzi tutaj oczywiście o to, że kobieta jest pokazana jako wyzywająca blond piękność. „Stokrotka” w kanałach pokazuje swoją prawdziwą naturę, która wyraża się przede wszystkim w ofiarności i całkowitym poświęceniu. A tego nie widać przecież na twarzy kobiety. Podobnie jest z historią kobiet w powstaniu, które jeszcze do niedawna były pokazywane w filmach, piosenkach i innych tekstach kultury - tylko jako uśmiechnięte sanitariuszki i morowe panny. W tych obrazach kobiety żyją „dla chłopców”, chronić ich, opiekując się nimi, nie zważając na siebie i własne cierpienie. Ich historie są poboczne, a żadna z dziewcząt nie funkcjonuje w obrazie samodzielnie. Nawet „Stokrotka” nigdy nie jest sama w kadrze filmowym, bo zawsze istnieje tylko w kontekście Koraba.

Scena ze „Stokrotką” przy kratkach to wizualna i symboliczna puenta filmu. Postać kobiety może symbolizować Polskę, ale nie tylko.

Czy postać „Stokrotki” może symbolizować kobiety w powstaniu? Uzasadnij swoją wypowiedź, odwołując się do informacji, o których usłyszałaś/eś na dzisiejszych zajęciach.

Na zakończenie prosimy uczniów o zapisanie w zeszycie 3-4 zdaniowej odpowiedzi na to pytanie.

Jeśli mamy więcej czasu, możemy uczniom pokazać fragment filmu Jana Komasy „Powstanie Warszawskie”. To film fabularny w całości złożony z dokumentalnych materiałów archiwalnych nagranych przez dwóch młodych reporterów w sierpniu 1944 roku. Są w nim pokazane również kobiety - trailer: 

ZAŁĄCZNIK NR 1

Bagnet na broń

*Hej, chłopcy, bagnet na broń!
Długa droga, daleka, przed nami
Mocne serca, a w ręku karabin
Granaty w dłoniach i bagnet na broń*

*Ciemna noc się przed nami roziskrzyła gwiazdami
Białe wstęgi dróg w marszu, długie noce i dni
Nowa Polska zwycięska jest w nas i przed nami
W równym rytmie marsza, raz, dwa, trzy!*

*Hej, chłopcy, bagnet na broń!
Długa droga, daleka, przed nami trud i znój
Po zwycięstwo my młodzi idziemy na bój
Granaty w dłoniach i bagnet na broń*

*Jasny świt się roztoczy, wiatr owieje nam oczy
I odetchnąć da płucom i rozgorzeć da krwi
I piosenkę jak tęczę przed nami roztoczy
W równym rytmie marsza, raz, dwa, trzy!*

*Hej, chłopcy, bagnet na broń!
Bo kto wie, czy to jutro, pojutrze czy dziś
Przyjdzie rozkaz, że już, że już trzeba nam iść
Granaty w dłoniach i bagnet na broń*

Źródło: <https://www.spiewnikniepodleglosci.pl/hej-chlopцы-bagnet-na-bron/>

ZAŁĄCZNIK NR 2

1. Z listy wybierz jedno nazwisko kobiety – żyjącej uczestniczki powstania. Następnie wejdź na stronę Archiwum Historii Mówionej Muzeum Powstania Warszawskiego (<https://www.1944.pl/archiwum-historii-mowionej.html>) i znajdź jej relację.



2. Przeczytaj jej wspomnienia, zwróć uwagę na to, co opowiada o swoich przeżyciach w powstaniu, co robiła, co było dla niej ważne i co szczególnie ją poruszyło.

3. Następnie w zeszycie zapisz 2–3 zdania będące Twoją refleksją nad jej historią.

Anna **Stupnicka-Bando** „Anka”

Barbara **Cesarska** „Paproć”

Maria **Urbaniec-Downarowicz** „Myszka”

Anna **Duszkiewicz** „Jadwiga”

Danuta **Dworakowska** „Lena”

Barbara **Gancarczyk** „Pajak”

Janina **Jankowska** „Jasia”

Maria **Kowalska** „Myszka”

Irena **Krajewska** „Lala”

Barbara **Kulińska** „Zula”

Krystyna **Markowska** „Biedronka”

Hanna Katarzyna **Zawistowska-Nowińska** „Hanka Zerwicz”

Halina **Rogozińska** „Mała”

Wanda **Traczyk-Stawska** „Pączek”

Maria **Mordasewicz-Żakowska** „Myszka”

ZAŁĄCZNIK NR 3

Kadry z filmu „Kanał”

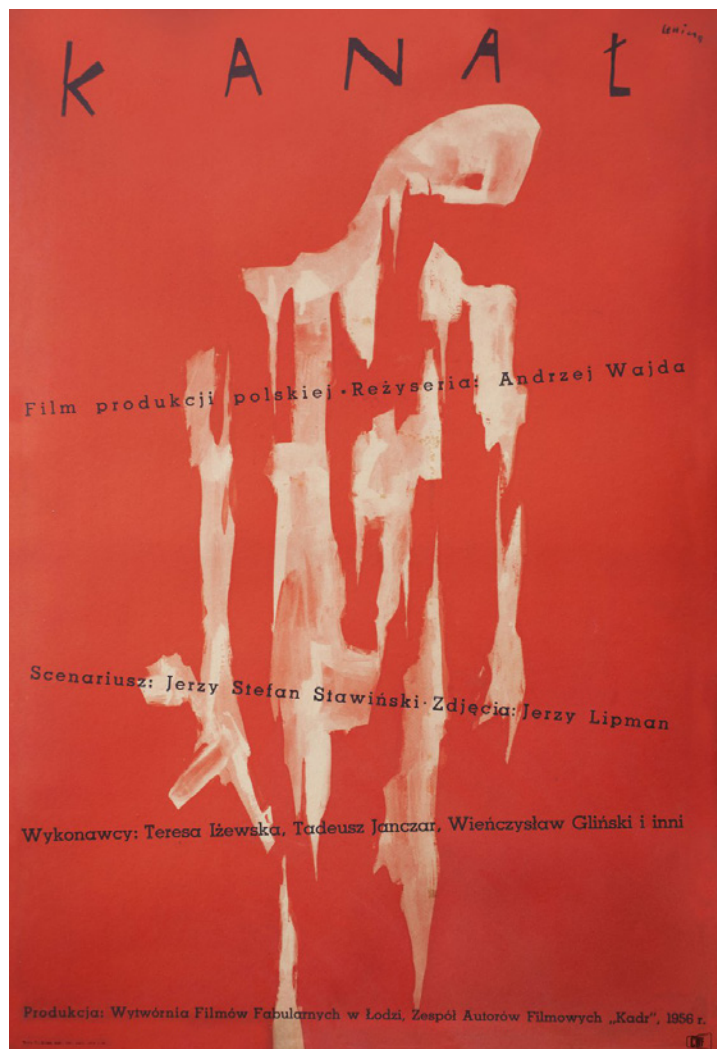


Źródło: <https://fototeka.fn.org.pl/pl/filmy/info/1497/kanal.html>

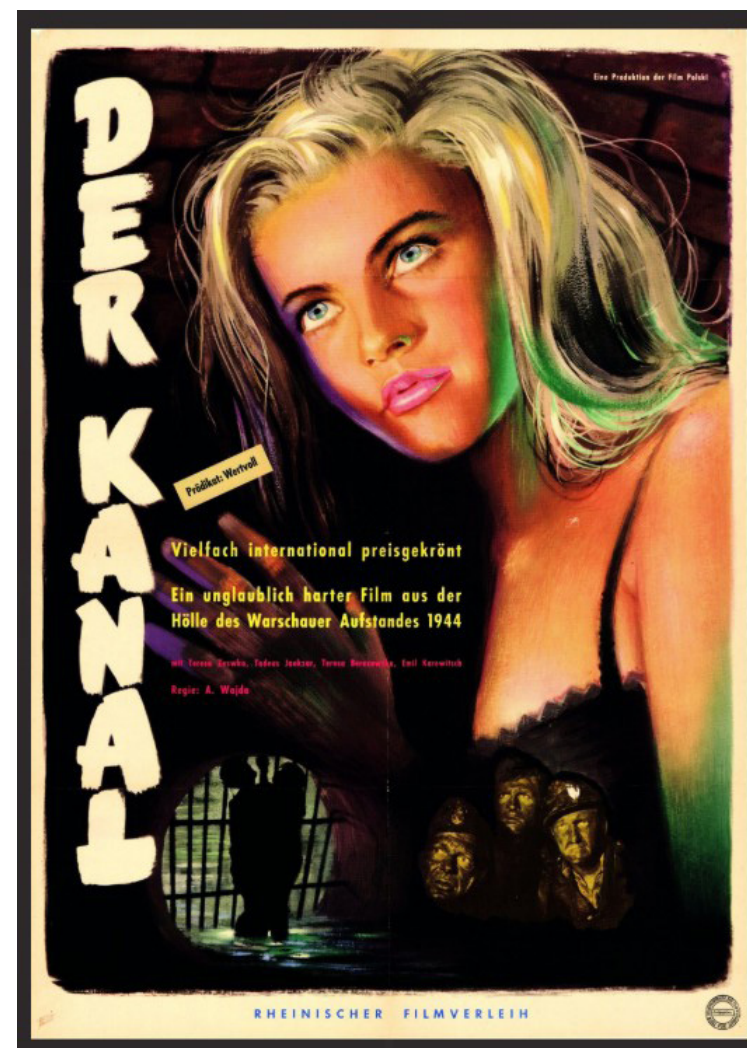
WFDiF, autor: Andrzej Gronau

ZAŁĄCZNIK NR 4 A

Plakat do filmu „Kanał”, autor: Jan Lenica (1957)



Plakat wykorzystany do promowania filmu „Kanał” w NRF



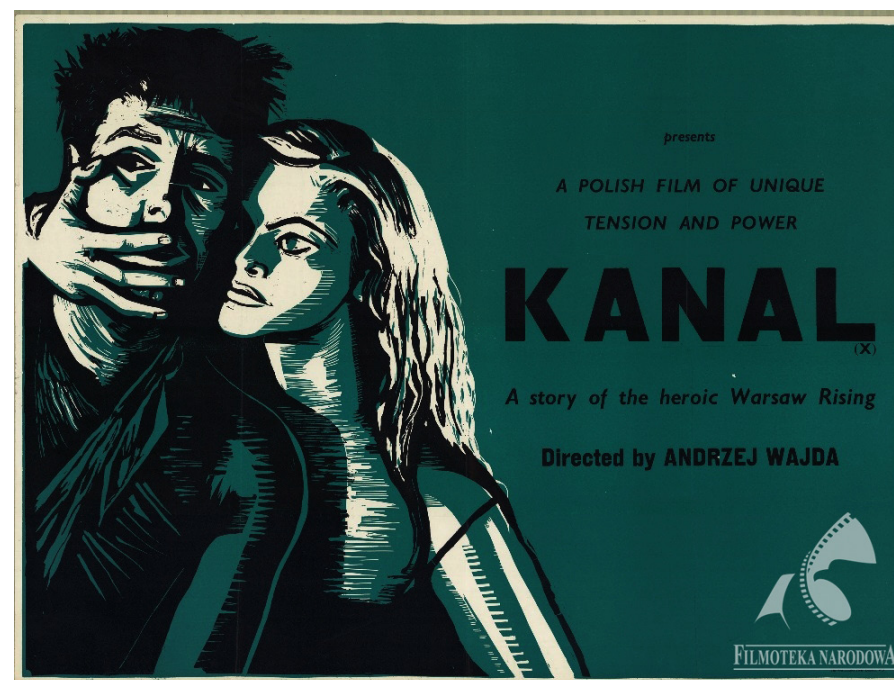
Źródło: <https://www.filmweb.pl/film/Kana%C5%82-1956-1117/posters>

ZAŁĄCZNIK NR 4 B

Radziecka (rosyjska) wersja plakatu, autor: Sergey Ignatevich Datskevich



Polski plakat, autor: Peter Strausfeld



Źródło: <https://www.filmweb.pl/film/Kana%C5%82-1956-1117/posters>